

MAGYAR ANYANYELVŰ ROMÁNOK IDENTITÁSA A ROMÁNIAI SZATMÁRBAN

SZILÁGYI Levente

Abstract: *The paper focuses on the local hybrid forms of ethnic identity of three villages adjacent to the Hungarian-Romanian border in the vicinity of Satu Mare. In these villages, a part of the population is of Romanian ethnic identity, but speak Hungarian as their mother-tongue. Religious affiliation and ethnic identity are closely intermingling phenomena in Transylvania. As a rule, Calvinists are mostly Hungarian and Greek Catholics and Orthodox are usually Romanian. In the villages under survey Hungarian majority labels the Greek Catholics and Orthodox but Hungarian speaking minority Romanians. At the same time, Calvinists are aware that the Hungarian speaking Greek Catholics or Orthodox community differs from „true Romanians”. The key hypothesis of my work is that ethnicity is not a rigid indelible human condition given from the birth, but a dynamic identity construction which is negotiated time by time. Therefore, ethnic identity should be examined through intensive fieldwork. The main questions of the paper: who are Romanians and who are Hungarians in these village-communities? In order to address this question, I examine the meaningful social categories constructing ethnicity in the communities. In order to do so I use the notion of category strictly in an anthropological sense interpreting ethnicity and nation as dynamic processes, instead of regarding them as closed, rigid entities. The main hypothesis presented in the paper is that a Romanian community linguistically assimilated by the end of the 19th century by the majority Hungarian community, during the 20th century has undergone dissimilation process, due to political, social and cultural changes but above all, due to the rejection of their Hungarian identity by the Calvinist community. In the villages, different phases of this dissimilation process are detectable. In national discourses Romanian and Hungarian are strictly demarcated, discrete, exclusive categories; only studies on interethnic marriage have provided a more nuanced picture on the question of ethnic affiliation. The paper focuses on a community barely examined in ethnographic works, since they hardly fit into the set of prevalent ideas among Romanians and Hungarians on ethnic affiliation.*

Keywords: *ethnicity, hybridity, assimilation-dissimilation, ethnic identity, religious identity, Satu Mare*

Identitatea românilor cu limba maternă maghiară în Sătmar

Lucrarea se concentrează asupra formelor hibride locale a identității etnice în trei sate (Vetiș, Oar, Dara) din zona de frontieră româno-maghiară, în vecinătatea municipiului Satu Mare. În aceste sate, o parte din populație are identitate etnică românească, însă limba maternă este maghiara.

Afilierarea religioasă și identitatea etnică sunt fenomene strâns legate în Transilvania. Ca regulă, calviniștii sunt în majoritate maghiari iar greco-catolicii sau ortodocșii sunt de obicei români. În satele studiate, majoritatea maghiară (reformată) etichetează pe greco-catolici și ortodocși ca români dar cu limba maternă maghiară. În același timp, calviniștii sunt conștienți de faptul că comunitatea greco-catolică/ortodoxă, vorbitori de limba maghiară, diferă de „adevărații români”. Ipoteza cheie a lucrării mele de față este că etnicitatea nu este o condiție umană rigidă moștenită la naștere, ci mai mult o construcție dinamică a identității care este negociată și renegociată întotdeauna în urma interacțiunilor sociale. Prin urmare, identitatea etnică trebuie analizată prin cercetare intensă de teren. Principalele întrebări ale lucrării: cine sunt românii și cine sunt maghiarii în aceste comunități? Pentru a aborda această întrebare, folosesc noțiunea etnicității strict într-un sens antropologic interpretând etnia și națiunea ca procese dinamice, în loc să le privim ca entități închise, rigide. Principala ipoteză prezentată în această lucrare este că o comunitate românească asimilată lingvistic la sfârșitul secolului al XIX-lea de majoritatea maghiară, în secolul XX, a suferit un proces de disimulare, datorită schimbărilor politice, sociale și culturale, dar mai ales datorită respingerea lor de către comunitatea calvinistă. În satele studiate, sunt detectabile diferite faze ale acestui proces de disimulare. În discursurile naționaliste, categoriile Român și Maghiar sunt categorii strict demarcate, discrete și exclusive; doar puține studii privind căsătoriile mixte oferă o imagine mai nuanțată asupra problemei apartenenței etnice. Lucrarea astfel se concentrează pe o comunitate abia examinată în cercetările etnografice, deoarece acesta nu este compatibil cu setul de idei cu privire la apartenența etnică, atât la români cât și la maghiari.

Tanulmányomban az Óvári, Vetés és Szamosdara településeken élő román eredetű magyar anyanyelvű népesség magyar-román hibrid identitását célzó kutatás részeredményeit ismertetem¹. A kutatás központi kategóriája az *etnicitás*. Az etnicitást Eriksen nyomán a kulturális különbségek „bennszülött” értelmezéseiben és kommunikációjában², az azonosulás és elhatárolódás szubjektív és szituatív folyamataiba ágyazva látom megragadhatónak, amelyben az etnikai kategóriákat az egyének a maguk és mások jelölésére, az egymással folytatott interakciók során, a körülmények által meghatározott módon alkalmazzák³. Ennek a fogalmi keretnek az alkalmazásával elkerülhető az etnikai keretek túlhangsúlyozása, mert bár kénytelen vagyok a magyar és a román etnikus kategóriákat használni a kutatás tárgyának meghatározásakor, de meggyőződésem szerint ezek jelen esetben nem normatív kategóriák.

A kutatás kiinduló hipotézise: a 19. század végére nyelvében asszimilálódott román etnikus csoport a 20. század folyamán, különböző politikai, kulturális és társadalmi tényezők, de főként a lokálisan többségben lévő református magyar lakosság máig tartó elutasító magatartásának hatására a disszimiláció mellett döntött és egyre erőteljesebben fordul a román többség irányába. A kiválasztott helyszíneken ennek különböző fokozatait láthatjuk. Az egyik fő értelmezési horizontját a kutatásnak az asszimiláció-disszimiláció fogalompár jelentheti. Ám kizárólag az asszimiláció fogalmának társadalomtudományi újra értelmezését követő, depravációs olvasatától megszabadított értelmében.

A hibriditás az asszimiláció rivális fogalmainak egyikeként jelent meg az antropológiában a posztkoloniális társadalmakban bekövetkező változások leírására alkalmas terminusként⁴. Olyan folyamat „átmeneti végeredményét” jeleníti meg, amelyben két egymással hu-

¹ A tanulmány alapjául szolgáló terepmunkát a K 120712 számú NKFIH kutatás keretében végeztem. A kutatást a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj Program (MÁEÖ-280794) is támogatta. Jelen tanulmány egy nagyobb terjedelmű elemzés elméleti kereteinek ismertetésére szorítkozik. A terepkutatás során gyűjtött anyag feldolgozása folyamatban van.

² Thomas H. Eriksen, *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, Pluto Press, London, 1993.

³ Margit Feischmidt, *Megismerés és elismerés: elméletek, módszerek, politikák az etnicitás kutatásában*. In: Uő. (szerk.) *„Etnicitás. Különbőségteremtő társadalom”*, Gondolat-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010.

⁴ Gábor Biczó, *Az asszimiláció fogalmának műveleti értéke a szociokulturális hasonulási folyamatok értelmezésében*.

zamos ideig kölcsönhatásban lévő közösség keveredésének következtében egy új csoport jön létre. A hibriditás vizsgálata az erdélyi kisebbségi szociokulturális folyamatok értelmezésében is termékenynek bizonyult. A többségi-kisebbségi csoportok közötti dinamikák vizsgálatában, a kettős kötődések elméletének használatával túl lehetett lépni a nemzeti értelmezési keretek között uralkodónak számító veszteség-narratíván.

A vallás és az etnikai hovatartozás szoros összefüggésben áll egymással Erdélyben. A reformátusok többnyire magyarok, az ortodoxok és görögkatolikusok többségükben románok. A vizsgálni kívánt közösségeket, ennek a kategorizációnak megfelelően nevezi románnak a helyi magyar többség. Románként hivatkoznak rájuk, de nem tekintik őket valóban annak, legalábbis nem úgy, mint az „igazi” románokat. A helyi gyakorlatot vizsgálva, a külső kategorizálás során tehát egyszerre tetten érhető az etnikai csoport kulturális alapokon álló primordialista elképzelése⁵ és a kultúra émikus kategóriaként való értelmezése. Ez utóbbit a mindennapi beszédben tematizáló „saját és idegen” megkülönböztetést értem⁶.

A kutatás során arra kerestem a választ, hogy a politikai és nemzeti retorikán kívül melyek azok a szituációk, amelyben az etnicitás releváns tényezővé válik, mint például a hétköznapi találkozások, kognitív sémák, mentális térképek, társadalmi hálózatok és intézményes formák. Szándékosan használtam az andersoni dinamikus etnicitás terminust a szubsztanciális nemzetiség fogalom helyett⁷, mert olyan bizonytalan identitású csoportok esetén, mint amilyen a vizsgálat tárgyát képező csoport is, utóbbi az átmenetek megragadására teljesen alkalmatlan: az etnikai csoportokat a társadalomszerveződés önálló szereplőiként definiálja. Esetünkben azonban nem beszélhetünk etnikai csoportról sem kulturális, sem közpolitikai értelemben sem. A kiválasztott három településen élő román etnikus eredetű közösségek egyrésztől településenként eltérő módon szerveződnek, másrésztől adott településeken belül sem alkotnak homogén csoportot.

A román nemzetiségű magyar anyanyelvűek számát Erdélyben tizenötezer főre becsülik⁸. Ebből mintegy ezerötven fő él Szatmár megyében, legnagyobb számban a kutatási célterületként meghatározott településeken.

A vizsgált közösségeket a 19. század második felére nyelvben már asszimilálódott románok leszármazottjai alkotják. Elkülönülésüket, és a szatmári románok többségétől eltérő történeti folyamatokat elősegítette szigetszerű földrajzi helyzetük is. Az első világháborút követő román telepes mozgalomig nem volt kapcsolatuk román tömbszel. Ekkora azonban már teljességében lezajlott nyelvi asszimilációjuk, magyar ajkú görögkatolikusként írnak róluk a korabeli források. A kutatás során ezeket a magyar/román kollektív és egyéni identitásokat meghatározó tényezőket vizsgálom a nyelv, a nemzetiség, nemzetpolitika és az etnicitás fogalmain keresztül.

Több átfogó elemzés is készült már az anyanyelv és nemzetiség (etnikai identitás) összefüggéseinek témakörében Erdély és Szatmár teljes népességére vonatkozóan. Varga E. Árpád, Tátrai Patrik, Horváth István vagy Szilágyi N. Sándor munkáiból megismerhetjük a makrotársadalmi asszimilációs, disszimilációs folyamatok történetét, kétnyelvűségi kontextusokat, az etnikailag divergens magyar etnikumúak (azok a csoportok, amelyek magyar anyanyelvűek, de nem magyar etnikumúak) számának módosulásait, konkrét esetelemzés viszont mindeddig

In: Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.) „Asszimiláció, integráció, szegregáció. Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban”, Argumentum Kiadó, Budapest, 2011. pp. 19–38.

⁵ Clifford Geertz, *The Interpretation of cultures*. Basic Books, New York, 1973.

⁶ Thomas H. Eriksen, *op. cit.*, Richard Jenkins, *Rethinking Ethnicity*. SAGE Publications, Los Angeles, 2008., Eric P. Kaufmann (ed.), *Rethinking Ethnicity. Majority groups and dominant minorities*. Routledge, London, 2004., Karolina Koziura, *Everyday Ethnicity in Chernivtsi, Western Ukraine*. In: *Anthropology of East Europe Review* 32(1), 2014, pp. 1–21.

⁷ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London, 1991.

⁸ István Horváth, *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*. ISPMN, Kolozsvár, 2008, p. 10.

kevés született. A román néprajzi szakirodalom ebben a kérdésben néma maradt, a jelenséget kizárólag a magyarországi románok kapcsán tárgyalják⁹.

Az etnikai identitások szituatív voltára már Fredrik Barth felhívta figyelmet¹⁰, a szatmári magyar ajkú ortodoxok esetében az autoidentifikáció illetve a stigmatizáció állandó konfliktushelyzetet teremt. A református és ortodox közösség házasságokban való összefonódása miatt azonban a nukleális család szintjén sem egyértelműek az etnikus kategóriák. Mivel máig érvényes az a gyakorlat, hogy a különböző nemű gyerekeket az eltérő vallású szülők, a saját felekezetük szerint keresztelik meg, így sok családban már a gyerekek kapcsán is felmerül a magyar-román kérdés.

A terep

A kutatás Óvári, Vetés és Szamosdara falvakat érinti. Magyar anyanyelvű románok nem csak ezeken a településeken élnek, a választásom azért esett pontosan erre a háromra, mert különbözőségükben együttesen modellezik az együttélések lehetséges élettereit és társadalmi kontextusait. Az óvári ortodox templom az egyedüli, ahol a prédikáció nyelve a magyar, ennek oka, hogy nagyon sok itteni „román”, főként az idősek, egyáltalán nem tudnak románul, és a pap tud és hajlandó is magyarul prédikálni. Vetésen sok betelepült román él, az itteni románok ma már inkább kétnyelvűek, mint magyar anyanyelvűek, a templomi liturgia teljes egészében románul zajlik.

A kutatás tágabb keretét a 19. századtól ható asszimilációs folyamatok következményeként értelmezendő identitásváltozások jelentik. A kutatás a felszíni társadalmi gesztikulációk mögötti/alatti, kulturálisan összehangolt, rejtett ellenállások, vagy a párhuzamos külön idejű cselekedetek tanulmányozása révén ezekről a társadalmakról lényeges, a változásra/alkalmazkodásra vonatkozó modellértékű következtetéseket kíván megfogalmazni. A hétköznapi etnicitást elemezve az etnikai azonosulást, nyelvhasználatot, interakciókat vizsgáltam, de – Rogers Brubakert és munkatársait követve – mindvégig szem előtt tartva, hogy a mindennapi tapasztalatok nem az etnikai identitások mentén szerveződnek¹¹, az csupán lehetőség, hogy akár etnikus kontextusban is értelmezhetőek. Hobsbawm figyelmeztet, hogy az átlagemberek a hétköznapiakban nem nemzeti vagy nacionalista keretben gondolkodnak¹², ezért magam is a hétköznapi tevékenységek vizsgálatán keresztül kívántam eljutni az etnicitás vagy a nemzeti identitás megnyilvánulásaihoz.

Kulcskérdések

A kutatás során egyre erőteljesebben fogalmazódott meg annak igénye, hogy néhány kiemelt jelenség mentén próbáljam meg megragadni ezt a sokadik találkozásra is nehezen megragadható problémakört. Ezt néhány jól megfogalmazott, a probléma különböző aspektusaira koncentrálnó kérdésen át láttam célravezetőnek. Az alábbi kérdések közül (1) Melyek az etnikus, illetve vallási identitást meghatározó kulcskategóriák? (2) Egyáltalán alkalmazhatóak-e az elemzésben hagyományos antropológiai, szociológiai fogalmak, mint nemzetiség, etnikum, etnikai csoport, kisebbség? (3) Ha nem akkor milyen fogalmakkal tudunk operálni? a kutatás jelenlegi fázisában talán csak a második kérésre tudok határozott választ adni: a klasszikus kategóriákat alkalmazva e közösségek bizonyosan rejtve maradnak. A bizonytalan identitású közösségeket nem lehet közvetlen módon, direkt kérdésekkel megismerni, meg kellett találnom

⁹ Elena Sandu, *A románok sorsa Magyarországon*. In „Barátság”. 4. sz. 2015, pp. 8312–8314.

¹⁰ Fredrik Barth, *Introduction*. Uő. (szerk.) *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Little, Brown and Company, Boston, 1969. Lásd még: Jonathan Y. Okamura, *Situational Ethnicity*. In: *Ethnic and Racial Studies* 4(4). 1981, pp. 452–465.

¹¹ Rogers Brubaker, Margit Fesichmidt, Jon Fox, Liana Grancea, *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.

¹² Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

azokat a tematikákat, amelyekben a feltenni szándékolt kérdések releváns válaszokat eredményezhettek. Ilyenek voltak: a görögkatolikus vagy/és ortodox kötődés, avagy a *vallási identitás*, a már említett *hétköznapi etnicitás*, illetve a román és magyar nemzetpolitikák lokális hatásai és következményei.

A kutatás alapvetően a jelenre összpontosít, de elengedhetetlen volt az asszimilációs és disszimilációs folyamatok, valamint a közösségek identitását befolyásoló globális és lokális politikai, társadalmi és kulturális kontextusok történeti vizsgálata. A magyar ajkú görögkatolikusok körében végzett identitásvizsgálatok¹³ egyik fő megállapítása, hogy ezek a közösségek az esetek többségében bizonytalan etnikai identitással, de nagyon erős vallási identitással rendelkeznek. Az etnikai és vallási identitás összefonódása és funkcionális felcserélődése is ismert jelenség¹⁴.

A *hétköznapi etnicitás* vizsgálatában fontos szerep jut az aszimmetrikus kategóriáknak, mert ebben a kontextusban a magyar és a román bizonyosan nem párhuzamos, egyenértékű kategóriák. A jelölt/jelöletlen megkülönböztetése a kategóriáknak segíthet a tapasztalati aszimmetriák megértésében. A teljes romániai társadalomra vetítve a „román” egy jelöletlen kategória, hiszen a többségi nemzet számára ez teljesen magától értetődő, a kisebbségként értelmezett „magyar” pedig jelölt, hiszen eltér a „normálistól”. A vizsgált helyszíneken a jelöltségi viszony visszájára fordul, itt a „magyar” az alapértelmezett, a jelöletlen kategória és a „román” lesz a jelölt, mint például a magyarországi románok esetében¹⁵.

Az alkalmazott kutatási módszer

A kutatás során mindenekelőtt terepmunkára támaszkodtam: résztvevő megfigyeléssel, életút- és narratívinterjúk készítésével, filmezéssel, aprólékos terepfeltárással, kapcsolatháló feltérképezésével, kulturális jelenségek megértésével, társadalmi gyakorlatok megfigyelésével alapoztam meg a kutatást. Egyéni és közösségi, mikro- és mezo-szintű jelenségek feltárására egyaránt törekedtem, ugyanakkor kombináltam a néprajzi megfigyelést, a szakértői interjúzás és a levéltári kutatás módszereivel. Több interjúformát alkalmaztam, ezekben kerültem az etnicitásra, nemzetiségre vonatkozó konkrét kérdéseket mert bár az etnicitás a kutatás tárgya, de ennek konceptualizálása a beszélgetések során azzal a veszéllyel jár, hogy én magam járulok hozzá az etnicitás újra termelődéséhez¹⁶. A mai hibrid identitások vizsgálatában és megértésében főként néprajzi módszerekre hagyatkoztam: egyéni és csoportos interjúkat készítettem a közösséghez tartozó személyekkel, (reformátusokkal való) vegyes házasságban élőkkel, az egyház tagjaival (pappal, gyülekezeti vezetőkkel), részt vettem misén, családi, baráti összejöveteleken, illetve a lokális többséghez tartozó reformátusokkal is beszélgettem és készítettem interjúkat. Ez utóbbiak rendkívül tanulságosnak bizonyultak, mert egyrésről ők maguk is a lokális közösség részét képezik, ugyanakkor külső, sok esetben értelmező tekintettel figyelik az ortodox közösséget.

- Az anyanyelv az magyar, de a nemzetiségre azt mondja román vagyok, merthogy a vallásom ortodox. De viszont itt nagyon egyszerűen úgy fogalmazzák, hogy aki református, az

¹³ lásd bővebben: Mihály Bazil Telenkó, *Gondolatok a görögkatolikus ruszinság kultúrtörténete kapcsán*. Ruszin identitáselemek a vallási hagyomány és nemzeti kultúra tükrében. In: *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből*. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2014, pp. 276-286. Róbert Keményfi, *Földrajzi szemlélet a néprajztudományban*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004. Sándor Oláh, *Magyar görögkatolikus „románok”*. In: Gagyi József (szerk.) *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996, pp. 113–138. Erzsébet Pilipkó, *Identitás és hit II. A kárpátaljai magyar görögkatolikusok identifikációs útjai*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2009.

¹⁴ Levente Szilágyi, *Etnikai és vallási identitás Hosszmezőn*, In Balázs Balogh, Barna Bodó, Zoltán Ilyés (szerk.) „Regionális identitás, közösségépítés, szórványgondozás”, Lucidus Kiadó, Budapest, 2007, pp. 131–138.

¹⁵ Ambrus Miskolczy, *Románok a történeti Magyarországon*. Kisebbségkutatás könyvek. Lucidus, Budapest, 2005.

¹⁶ Thomas H. Eriksen, *op. cit.*

magyar, aki ortodox az román. És tényleg, ha itt most szóba állsz valakivel, hogy milyen vallású nem biztos, hogy azt fogja mondani református, hanem azt, hogy magyar, vagy ha ortodox, azt fogja válaszolni román. A vallásból deriválják le a nemzetiséget. És nem tud két szót románul, de ő román. És a statisztikákba úgy fog bekerülni, hogy mivel az került oda a nemzetiséghez, hogy román akkor azt fogják mondani, hogy Óváriban van húsz százalék román – most mondtam egy példát. Ugye több ortodox van, de vannak, akik tudják ezt a különbséget, hogy igen, magyarul tanultam, magyarul tanított meg az anyám, úgy beszéltem vele. Itt alig van néhány olyan család, akik tényleg románok. (SZB)

- Román az nincsen vagy öt család, aki azt mondhatta román. Aki mondja, de több is mondja, az csak katolikus. Nem református. Ő azt mondja, hogy román. Tehát összekeveri az állampolgárságot a vallással. Hát ők úgy tartják, hogy románok, de nem beszélnek románul, há nem is tudnak. Legtöbb nem tud. (SZE)

A terepkutatás egyértelművé tette, hogy a tanulmányozott településeken vizsgált magyar ajkú ortodoxok nem alkotnak egységes közösséget, még településenként vizsgálva sem beszélhetünk homogén csoportokról, de még az ortodox egyházhoz tartozás sem működik közösség-szervezőként. A vizsgált települések történeti, társadalmi, kulturális kontextusai az eredetileg homogén csoportban nagymértékű szétfejlődést eredményeztek. Azaz valamennyi település magyar ortodox közösséget csakis az adott településen meghatározó társadalmi dinamikák által meghatározott kontextusban érdemes vizsgálni, de több eltérő kutatási kérdés megfogalmazása is szükségessé vált. Az egyik fő értelmezési keretét a kutatásnak és a közösségek összehasonlításának az asszimiláció-disszimiláció kérdése jelentheti, melyet azonban feltétlenül ki kell egészítenünk a vallási és nemzeti identitás diskurzusok elemzésével és a hétköznapi etnicitás vizsgálatával. Ez utóbbit csakis Óváriban és Vetésen, Szamosdarán ennek, eltérő okok miatt ugyan, de nincs relevanciája. Szamosdarán például saját templom hiányában a román származástudatnak csak halvány emlékezete maradt fenn, melyet olykor már-már folklór-szerű furfangos történetek keretében mutatnak be. Nagy Péter nevű adatközlő saját családtörténetébe ágyazva mesélte el miként került el a falu a görögkatolikusok (Szamosdarán nem ortodoxok) segítségével, nevük románosítása által, hogy telepes román családokat telepítsenek be a településre. Nagy Péter édesapja nevét Nagyról Mare-ra változtatta, első szülött gyermeküket, Péter bátyját, a még románosabb hangzású Marinescu-ként anyakönyvezték. Ő maga azért lett ismét Nagy, mert a második bécsi döntés következtében Magyarországon született. A szamosdaraiak magyar identitásúak, emellett görögkatolikusnak, vagy csak katolikusnak mondják magukat, a nyolcvanas évektől már nem is járt át tovább Óváriból az ortodox pap darai filiájához. A helyi református és katolikus magyarok sem nevezik őket románoknak. Vetés a legnagyobb település a vizsgáltak közül. Községközpont, és vonzó célpontja a Szatmárnémeti felől érkező agglomerációs migrációnak. A betelepülők között nagyobb arányban vannak románok, mint magyarok, ennek eredményeként a román-magyar és román-román kapcsolatoknak újabb dimenziói jelentek meg. Valamennyi település közül talán itt lehetett leginkább vizsgálni a közösség politikai szerep(telenség)ét. A magyar ajkú ortodoxokat (illetőleg Vetésen többen a román görögkatolikus egyházhoz csatlakoztak az egyház restaurációja után) nagyon nehezen, de leginkább egyáltalán nem tudják megszólítani sem a román, sem a magyar pártok. Nagyon nagy a generációs szakadék a nyelvhasználatban, az idősek egyáltalán nem vagy rosszul beszélnek románul, a fiatalok pedig ugyanígy vannak a magyar nyelvvel. A középgeneráció az, amelyik kétnyelvű, de gyerekeik szocializációjában már a román a preferált nyelv. Az „igazi” (helyi terminus) románok nem tekintik románoknak, az „igazi” magyarok nem tekintik magyaroknak e közösség tagjait. Ebből a bizonytalanságból tudatos döntéssel a románság felé közelednek, legtöbbször azért, mert a helyi viszonyok közt többségben lévő, de ettől még kisebbségi magyar közösségek sokkal kevésbé befogadóbbak, mint a román társadalom. Míg Vetésen a

román identitás térnyerése már jobbára megtörtént, addig Óváriban ez egy napjainkban zajló folyamat. Ez az egyetlen olyan település, ahol az ortodox templomban a mise részben magyarul is zajlik. A liturgiát románul, a prédikációt magyarul tartja a pap, az énekeket pedig felváltva románul és magyarul éneklük. Az itteni magyar ajkú ortodoxok esetében az identitás kérdése annyira bizonytalan, hogy az identitásvizsgálatokat szinte személyenként kell elvégezni. Érezhető az erősödő román preferencia, de ebben nagy felelőssége van a helyi református magyaroknak. Több interjúalanyom is arra vezette vissza románsághoz való közeledésének okát, hogy korábban súlyos etnikus töltetű sérelem érte a református(ok) részéről.

- Tudja miért húzok én inkább a románok felé? Magyar ajkú vagyok, az uram is református, Ombodra való. Mikor én férjhez fele mentem, nekem azt mondták, hogy várás, meg az oláh kántor lánya, Ombodon. És én ezért úgy megharagudtam, hogy énnekem ez olyan rosszul esett, hogy... Mert ott nincs is csak református templom, és akkor, amikor elfele vett a férjem, akkor na, elébb nagyon szerettek, tetszettem, és akkor kérdezi a lesz anyósom, hogy akkor apukád hol dolgozik? Hát mondom apja most jön nyugdíjba, de mondom máskülönben kántor ott minálunk. És akkor aszongya: Hát igen, oszt milyen kántor? Mondom ortodox kántor. Még hátrafele ment, a sajtárt majd leejtette a keziből, és akkor attól fogva hallottam, hogy vót hogy mondta, volt egy tőlem egy évvel fiatalabb húga a férjemnek, és mondja, hogy Te várás. Én várás? Há mondom miért vagyok én várás? Hát azért, mert ortodox kántornak a lánya vagy, meg az oláh kántornak. Na, akkor osztán nem kellett több. Az nagyon rosszul esett nekem. Na mondom nem baj. Ha várás vagyok, akkor legyen inkább várás. De nem vagyok az (kacag). (VT)

Az ehhez hasonló történetek igen gyakoriak. A közlési szituációban a történet fájdalmát a humor enyhítette, az adatközlő is nevetett mesélése közben, a következmények azonban nem maradtak el. Gyermekeit románul becézi, román iskolába járatta, szavazások alkalmával soha nem szavaz a magyar jelöltekre, román médiát fogyaszt leginkább. A gyermeke román közegben szocializálódott tovább, miután kilépett az óvári közegből.

Az egyházhoz való tartozás jelentősége az identitás alakulásában annak ellenére nyilvánvaló, hogy a vallásosság nem játszik központi szerepet a közösség életében. A templomba járók száma rendkívül alacsony, mégis a kötetlen beszélgetések alkalmával is állandóan visszatért a templom, mint a közösség egyetlen szimbolikus tere, főként olyan narratívumokban, amelyek valamilyen szándékos károkozásról, rongálásról emlékeznek meg (helyi reformátusok betörték a templom ablakát), amit implicite a közösség elleni agresszióként éltek meg. Egy másik jellemző narratívum a templom szépítésének, belső festésének kapcsán fogalmazódott meg. A templomba nem járó gyülekezet pénzt áldoz a templomra. Ennek a narratívumnak a központi gondolata annak az igénynek a megfogalmazása, hogy ismét közösségként léphetnek fel (persze a többségi reformátusokkal szemben). A templombelső megújulása azonban egyúttal óriási lépést jelenthet a románsághoz vezető úton. A megújuló belső stílusában, ikonográfiájában a magyar görögkatolikus hagyománytól teljesen eltérő román ortodox templomfestések mintájára készül. Az óvári ortodox templom egyedisége (római katolikus oltár is található benne – bár ez az érintettek szerint továbbra is a helyén marad) megszűnik. A közösség festést támogató tagjai természetesen a templom megszépüléseként értelmezik a változást. A pap pályájának megkoronázásaként tekint rá. A pap közösségen belüli megítélése erősen vitatott, a templomba járók alacsony számát az ő számlájára írják, azt viszont mindenki kiemelte, hogy a magyar nyelv egyházi fennmaradása neki köszönhető. A közösség már kiszemelte az utódját, a választásban fontos szempont volt a magyar nyelv ismerete és magabiztos használatának képessége.

Összefoglalás

Mindig nagyon nehéz egy folyamatban lévő kutatásról megjelentethető szöveg formájában beszámolni. Ilyenkor eredmények helyett még leginkább csak újabb és újabb kérdések merülnek föl. Nem is vállalkoztam többre jelen írásban annál, hogy bemutassam egy

rendkívül érdekes vizsgálat elméleti kereteit és a kutatás főbb irányait. A kutatás legfőbb célja egy olyan megalapozott, korszerű néprajzi elemzés megírása, mely tudományos hasznosíthatósága mellett képes érzékenyíteni és ellenállóbbá tenni a szélesebb társadalmat is a magyar-román viszonyt kisajátító etnocentrikus retorikával szemben.

Szilágyi Levente
e-mail: leventsza@gmail.com